

Янковський С. В.

*Кандидат філософських наук, доцент, докторант
кафедри філософії Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

ГЕОГРАФІЧНИЙ ВИМІР ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В КРОС-КУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЯХ

Янковський С. В. Географічний вимір ідентичностей в крос-культурних комунікаціях. Репрезентована в статті тема розвідки зумовлюється актуальними проблемами міжкультурної взаємодії. Її розкриття належить до тих напрямків соціального знання та філософії, які ставлять за мету вирішення питань забезпечення соціальної згуртованості та попередження конфліктів. Проведений аналіз та здійснена інтерпретація засвідчують, що понятійно-категоріальна рецепція міжкультурної взаємодії та спілкування відображається на рівні повсякденності. Зроблений висновок, що сприйняття культурних відмінностей обмежується стереотипами та кліше соціального інтелекту, відкриває перспективу розмежування проблеми ідеології діалогу культур та філософії міжкультурного діалогу.

Ключові слова: міжкультурна взаємодія, соціокультурний світ, повсякденність, стереотип, Схід, Захід, код, гендерні дослідження

Янковский С.В. Географическое измерение идентичности в кросс-культурных коммуникациях. Представленная в статье тема исследования обусловлена актуальными проблемами межкультурного взаимодействия. Её раскрытие принадлежит к тем направлениям социального знания и философии, целью которых является решение вопросов обеспечения социального единства и предупреждения конфликтов. Проведенный анализ и интерпретация свидетельствуют, что понятийно-категориальная рецепция межкультурного взаимодействия и общения отображается на уровне повседневности. Сделанный вывод о том, что восприятие культурных отличий ограничивается стереотипами и клише социального интеллекта, открывает перспективу для разграничения проблем идеологии диалога культур и философии межкультурного диалога.

Ключевые слова: межкультурное взаимодействие, социокультурный мир, повседневность, стереотип, текстуальный код, гендерные исследования, Восток, Запад.

Jankowski S. Geographical dimensions of identities in cross-communications. The topic presented in the article is determined by the vital issues of intercultural interaction. Expansion thereon belongs to the trends in social knowledge and philosophy aimed at finding solution to the problems of providing for social unity and conflict prevention. The analysis carried out and the interpretations evidence the fact that the conceptual reception of intercultural interaction and communication are reflected on everyday basis. The conclusion that perception of the cultural distinctions is not linked to the stereotypes and to the clichés of social intellect opens the prospect of distinguishing between the problems of ideology of the dialogue between the cultures and the philosophy of intercultural dialogue.

Key words: intercultural communication, socio-cultural world, everyday basis, stereotype, textual code, gender studies, the East, the West.

Прагнення соціально-філософської рефлексії та наукових дискусій визначити сутність соціокультурної реальності збагачує тезаурус новими концептами та поняттями. В них віддзеркалюється складність процесів спілкування та комунікації, особливості взаємодії представників різних культур, міграційні процеси, якими виражено специфіку глобального світу. Це збагатило предметно-тематичний зміст наукових розвідок, що постійно збагачується новими концептами. Серед них особливе місце належить поняттю «крос-культурної комунікації». В ньому відображено неоднозначний та багатовимірний характер міжкультурної взаємодії, спілкування та комунікації. Як зазначив Террі Девіс у передмові до «Білої книги Ради Європи із міжкультурного діалогу»: «В сучасному світі, який набуває все більшого розмаїття та стає все більш незахищеними, нам необхідно спілкуватися над етнічними, релігійними, мовними та національними лініями розділу, щоби забезпечити соціальну згуртованість та попередити конфлікти» [2, с. 1] (переклад мій. – С.Я.).

Метою даного дослідження є демаркація тих елементів крос-культурних комунікацій, що не належать до їх технологічного змісту, але можуть впливати на їх ефективність, оскільки становлять основу уявлення про культурні відмінності учасників міжкультурної взаємодії.

Напрямок крос-культурних досліджень залучає українську наукову думку до контекстів світової проблематики важливих

проблем соціального буття. Пошуки вітчизняних науковців охоплюють широке коло проблем – від теорії інформації до методики професійної освіти в умовах глобалізації. Визначальні напрями аналізу вітчизняних учених зосереджені на рефлексії феноменів глобалізації суспільстві, впливу медіа засобів на модерні соціальні комунікації та дискурсивні практики, змін політичного плану, ціннісної та функціональної орієнтацій суспільства.

У вітчизняних дискурсах науки та філософії, коментарях та на рівні повсякденності сформовано основу понятійно-категоріальної рецепції складових динаміки соціокультурного простору в умовах глобальної комунікації. Системну концепцію взаємозв'язку глобалізаційних крос-культурних контактів та крос-культурної комунікації пропонує О. Буряк [3]. Її основну ідею, на наш погляд, можна інтерпретувати на основі впровадженого в структурно-конструктивному підході Н. Гудмена поняття «світотворення» (worldmaking). Поняттям «світотворення» позначається формування образу реальності, яке спрямоване від статичного світу однієї істини до світів, що знаходяться в процесі творення [6, с. 117]. Отже, поняття «крос-культурний» складає універсальний атрибут трьох сутнісних елементів світотворення «комунікації», «капіталу», «соціокультурної інтеграції». Ідею цього взаємозв'язку виражає конструктивний міжкультурний діалог в сучасному світі. І ця конструктивність має подвійний сенс. Він зумовлюється роллю крос-культурних комунікацій та крос-культурного капіталу у конструюванні платформи глобальної соціокультурної комунікації, а також здійснюється на «основі загальнолюдських цінностей і планетарної етики» [3, с. 119]. Позначений в цій концепції конструктивізм крос-культурних комунікацій припускає диференціацію моральних норм та технологічних принципів комунікації. Крос-культурна комунікація, засновуючись на мистецтві взаємного порозуміння на основі культурних відмінностей, не передбачає протиставлення, яке виникає внаслідок такої диференціації, а скоріше передбачає визначення моральних норм як конститутивних принципів спілкування та взаємодії представників різних культур.

Важливе значення в рецепції методологічної основи відіграє визначення понятійної та категоріальної структури комунікацій. Автор концепції крос-культурної діалогіки Л. Васильєва [4] обстоює тезис принципової відмінності міжкультурної та крос-культурної комунікації. Із чим, на наш погляд, слід повністю погодитися. Поняття «крос-культурний», стверджує вчена, відноситься «до технологій, тактик і характеристик, які можуть бути застосовані до декількох культур одночасно» [4, с. 188]. Поняття «міжкультурного», на думку Васильєвої, означає взаємодію двох культур. На наш погляд акцент на технологічній складовій становить наслідок дискурсивного впливу.

Не піддаючи сумніву епістемологічну перспективу цього підходу, хотілось би привернути увагу до іншого питання. Воно має значущість, оскільки дозволяє замислитися над проблемою достатньої підстави представленої диференціації міжкультурної та крос-культурної комунікації.

Модель спілкування та соціальної взаємодії на основі кількості учасників не може бути цілком поширена на міжкультурну взаємодію. Проте, наведена автором ознака «технологічності» крос-культурної комунікації здається, точною та ясною. Принаймні ми можемо навести репрезентативні приклади крос-культурної комунікації саме в технологічній сфері. Вони впадають на око, як-то, поширення грошей або абеткової писемності у Середземномор'ї. Їх соціальна ефективність не визиває сумніву.

Крім технологічних факторів на крос-культурну комунікацію впливають й інші, що зумовлені принципом локалізації. Проілюструємо це положення наступним прикладом: підтримання температури в оселі є загальнолюдською проблемою, яка вирішувалася лише в царині технологій. І, якщо подивитись на розселення людини в масштабах планети, то легко зробити висновок, що вона була успішно розв'язана. Але це відбувалось із врахуванням особливостей місцевості, як скажімо, в Гренландії чи в Австралії. Крім географічних умов важливим видавались й спосіб життя, забобони, стереотипи та інші фактори. Тож всю цю сукупність факторів, які знаходяться у компліментарних відношенні із технологічними, ми позначаємо як географічний вимір ідентичностей.

Поставлене Л. Васильєвою завдання встановити відмінність понять «крос-культурного» та «міжкультурного», не може бути вирішено в рамках ідеології міжкультурного діалогу, яка обґрунтовується філософією діалогу. Важливою складовою комунікаційних процесів є те, що учасники культурної взаємодії ототожнюють свою позицію не тільки із цінностями, а й розглядають власну ідентичність у територіально-просторовому вимірі.

Гіпотеза нашої розвідки полягає в тому, що саме географічна ідентичність відіграє провідну роль в крос-культурній комунікації. Від неї залежать принципи, що визначають безперервність всього процесу міжкультурної взаємодії, яка набуває значення крос-культурної комунікації. На наш погляд з метою перевірки представленої гіпотези слід врахувати питання, якими пояснюється не тільки специфічна роль крос-культурних комунікацій в глобальному світі, але й окреслюються перспективи змін якісної характеристики соціально-філософської рефлексії. По-перше, необхідно прийняти до уваги стереотипні елементи міжкультурної комунікації. Крім лінгвістичних та етнографічних відмінностей, в соціокультурному плані значну роль відіграють географічні стереотипи, які пов'язані із розподілом на частини світу. Отже, постає питання яку роль відіграють географічні стереотипи в крос-культурних комунікаціях. Наступним є питання про роль символічних ресурсів та можливості подолання стереотипних уявлень, у тому числі й зумовлених географічним виміром ідентичності. Потім, слід звернутися до питання впливу міжкультурного діалогу на символічний універсум. І, нарешті, слід взяти до уваги проблему крос-культурних комунікацій з позиції проблеми диференціації міжкультурної взаємодії та запозичень, які утворюються як складова символічного обміну.

У викладені дискусійного матеріалу та висновків ми керуємося визначенням крос-культурної комунікації як маршруту, напрямок руху по якому відповідає принципу комутативності крос-культурної комунікації та добровільному характеру взаємодії учасників спілкування [13].

Принцип комутативності виражає властивість взаємодії відповідно до правила: якщо q елемент множини A , та r елемент

множини В, тобто кожна множина не є пустою множиною, то відношення q до В рівнозначно відношенню r до А. Окремий випадок становить рівнозначність відношення множини А та В, якщо t елемент множини А та множини В. Відтак, комутативність є притаманна відношенням виключення та перетину, окремий випадок становить накладання, та властивість комутативності не поширюється на відношення із пустою множиною.

Таким чином, комутативність відповідно до властивостей та комутативність за визначенням мають різний сенс. Наша позиція щодо розподілу світу на частини світу може бути проілюстрована наступним чином. Наприклад, відношення [«східна країна» & «західна країна»] позначає не властивості, а є визначає місцеположення відповідно до опозиції «Схід / Захід», тоді як [«країна в Азії» & «країна в Європі»] рівнозначна властивості «бути розташованим в світі» для країн. Відтак, висловлювання «Японія є східною країною», а «Деяка зі східних країн є Японія» не рівнозначно висловлюванню «Японія є країною в Азії», а «Деяка з країн Азії є Японія». Оскільки сенс першого – це консенсус учасників взаємодії відповідно до опозиції «Схід / Захід», а сенс іншого є зв'язком імен [«країна Азії» & «Японія»]. І в першому випадку мова може йти і про таксономію, і про типологію, і про перелік, включаючи класифікацію, тоді як зв'язок імен може відповідати дійсному положенню справ, а не лише уявленню про нього.

Проте вирішення точності мови не вирішує всієї проблеми розуміння крос-культурних комунікацій, оскільки добровільний характер учасників спілкування включає і необхідність демаркації уявного та фактичного змісту міжкультурної взаємодії та спілкування. Тому проблема достовірності уявлень становить таку ж важливу складову проблеми крос-культурних комунікацій, як і проблема знань.

Географічні уявлення належать до базової основи стереотипів крос-культурних комунікацій. До них належить розподіл світу на частини: «Захід / Схід», «Південь / Північ». Ці опозиції утворюють парадигми соціокультурної реальності, яка сприймається як безсумнівна та беззаперечна картина світу. На неї накладається орієнтація людини в світі. На рівні повсякденності ця картина використовується для визначення

людської самотності. В життєсвіті людини вона вкорінюється через стереотипи та кліше соціального інтелекту.

На перший погляд відмінності за географічними ознаками належать до фундаментальних. Дискурси різного рівня, кодифіковані в енциклопедіях, словниках, підручниках, книжкових назвах використовують парадигму «Схід / Захід», «Південь / Північ». Географічні відмінності сприймаються як реальне вираження особливостей іншого. Пропонуємо визначити цю особливість соціального інтелекту поняттям «соціокультурний світ». Соціокультурний світ – це вироблений в культурному та соціальному полі образ соціокультурної реальності; на рівні повсякденності він сприймається як очевидність форм та сенсу відмінностей.

Дискурси акумулюють соціокультурні спостереження, проекти, прогнози, передбачення, розподіляючи їх на соціокультурні світи Сходу, Заходу, Півдня, Півночі. Цей розподіл засновується на використанні символічних ресурсів. Наступним етапом є повернення цих стереотипів та кліше в систему символічного виробництва, але вже в статусі очевидного та незаперечного. І тоді на їх основі утверджується ідеологія міжкультурного діалогу, який має сприяти змінам символічного поля.

Славнозвісне висловлювання Р. Дж. Кіплінга: «О, Захід є Захід, Схід є Схід, і ніколи їм двом не зійтися, доти Небо із Землею не постануть у підніжжя великого трону в день Страшного суду» [8; 12] (переклад мій. – С.Я.). Одразу ж слід зазначити, що популярності здобули дві строфи із поетичного твору «Балада про Схід та Захід» («The Ballad of East and West», 1889). Її останнє речення становить питання: «Але зникають кордони, плем'я, рід, Захід та Схід, якщо сильні чоловіку постають обличчям один до іншого на будь якому краю землі?» [8]. Відтак, Кіплінг пропонує читачеві змінити апокаліптичне бачення реальності на земне, і стверджує, що безумовність протилежності «Схід / Захід» є лише наслідком. Тоді ж як природним є світ людської гідності та чеснот. Автор позначає це виразом «два сильних чоловіка обличчям до обличчя». Цей світ не вкладається в розподіл на «Схід / Захід». Він твориться такими складовими як «границя» («Border»), «раса» («Breed»),

«походження» («Birth»). Однак виникає питання, а чому Кіплінгу приписали догматичне бачення відмінностей Заходу та Сходу, від якого він скоріше відсторонився, або ж, принаймні, поставив його під сумнів?

На нашу думку, цей феномен і є проявом соціокультурного впливу. У автора відбирають те, що задовольняє уявлення, а те, що він прагнув донести до своїх читачів, слухачів. Отже, звертаючись до casus Kipling, ми знаходимо іще одну ілюстрацію ролі стереотипу в соціальному інтелекті. Мова йдеться про популярний вислів: «Схід є виточеною справою, друже Петре!» versus «Схід – справа тонка, Петрику!». На нашу думку, використання слова «Петрику» відповідає російськомовному «Петруша», тоді як в оригінальній фразі використовується форма звернення «Петруха». І відмінність цих форм звернення відображає нюанси емоційної складової сприйняття.

Те, що висловлювання Кіплінга та звернення до героя популярного фільму сприймаються як рівнозначні вираження відмінності «Схід / Захід» засвідчує і наступний факт. В навчальному посібнику з філософії П. Гуревич встановлення аналогії висловлювання Кіплінга та фрази із відомого кінофільму вводить відмінність «культурного космосу» Сходу та Заходу, яка належить до типології культур [7]. Аналогія будується відповідно до опозиції «їх / наш» звичай, що належить до структур парадигми «Свій / Чужий».

Коди «їх» та «нашого» звичаю експлікують спосіб визначення відмінності культурних типів Сходу та Заходу. Код «їх звичай» має референтом згадування «Редьярд Кіплінг» із атрибуцією висловлювання: «*Захід є Захід, / Схід є Схід...*» та позначенням національної приналежності та дат життя письменника. Якщо скористатися бартіанською класифікацією кодів тексту, то в даному разі йдеться про історично-літературну референцію «голосу знання» [1, с. 365]. Зміст цього знання відповідає атрибутивному висловлюванню: «Схід та Захід становлять екзотичні світи». Використовуючи герменевтичний прийом недоговореності автор вводить «голос Істини» у передбаченні: «Схід та Захід ніколи не зійдуться». Це передбачення є тривіальним. Воно повторює зміст відомої фрази

Кіплінга. Так само, використання опозиції «Схід / Захід» передбачає розподіл на Схід та Захід.

Код «наш звичай» сконструйовано метафорично за допомогою фразеологізму «фраза, що злетіла з екрану». Слід зазначити, що в російських фразеологізмах «слова» можуть злітати «з губ», «з вуст», «з язика». Цим фразеологізмом позначається щось несподівано висловлене [10]. Відтак, «фраза, що злітає з екрана», імовірно позначає те, що несподівано сподобалось глядачам. Тож, в даному випадку йдеться не про прислів'я або стилістичну трансформацію, які належать до тих самих «голосів знання», що вислів Кіплінга, а про знання «вже-створеного», а саме про правильно підібране назву чогось іншого. Такий спосіб конструювання сенсу належить до «голосу Емпірії» [1, с. 365].

Таким чином, якщо «голос істини» має переконати, що відмінність Сходу та Заходу є реальною, а не імажинативною, то «голос Емпірії» має її відтворити.

Словник із сучасної російськомовної фразеології наводить наступні пояснення щодо джерела висловлювання «Схід є тонкою справою...!»: «Висловлювання є реплікою митника Верещагіна (актор П. Луспекаєв) в художньому фільмі «Біле сонце пустелі» (реж. В. Мотиль, 1969), яка звернена до юного червоноармійця Петра» [5]. Впроваджене у соціальне поле через масову (популярну) культуру афоризм набуває значення гноми, тобто постає квінтесенцією мудрості. Виникнення мережевої комунікації та економіки в Мережі сприяло перекладу цього афоризму. Так з'явилась англійська та французька версії цієї фрази: «East is a tricky business and delicate / L'Est (L'Orient) – est une affaire délicate!». Стереотипність висловлювання засвідчується тим, що його сенс визначається через фразеологізм «тонка справа». Це підтверджується перекладами на англійську та французьку, оскільки переклад унеможлиблює образність висловлювання і вимагає точності.

На рівні повсякденності стереотип «Сходу» сфери кулінарії («східні ласощі», «плов»), еротики («східні жінки»), медицини («екзотичне китайське лікування», «східна медицина»). В сфері кулінарії стереотипність відрізняється сегментацією. Японське мистецтво виготовлення справ, разом із індійською, корейською,

китайською, турецькою становлять окремий сегмент національної кухні. До іншого сегменту належить кулінарія східного фастфуду: «шаурма», «чебурек». Статус ритуальної їжі обіймає «шашлик».

Проблема рецепції та презентації стереотипів еротики відображають соціокультурне табу. Якщо брати до уваги кліше «східної жінки», то існує демаркація на рівні культурного та соціального поля. В стратегіях дискурсивних практик «східна жінка» є феномен міграційних процесів (Л. Червинська) літератури (Т. Кирилова, О. Бесараб, О. Школьна), історії, медіа із акцентами в дослідженні «радянської преси» (О. Пода), теорії педагогічної науки (Є. Мустафаєва). Отже, «східна жінка» – це об'єкт дискурсів, в першу чергу літературно-політичних. Звідси вони проникають у всі рівні соціокультурної комунікації, структуруючи стереотипні образи соціального інтелекту. Гендерні дослідження дозволяють виокремити стратегії домінації в культурному та соціальному полі.

В гендерних дослідженнях використовується антитетична репрезентація «східна жінка» та «західна жінка». Наприклад, «Адже попри усі переваги адаптації гендерних норм західного зразка, ситуація є складною, оскільки в країнах азійського регіону немає тривалої традиції гендерних студій», – до такого висновку приходять А. Ювченко, обстоюючи в ньому есенціалістське бачення жінки. Хотілось би звернути увагу на те, що аргумент «тривалості» є умовним. Жінки в азійських суспільствах відграють та відігравали важливу роль. Достатньо нагадати про видатних національних лідерів Сірімаво Бандаранаїке (Sirimovo Bandaranaike), Аун Сан Су Чжі (Aung San Suu Kyi), Корасон Акіно (Corazon Aquino), Цю Цзінь (Qiu Jin), Мандухай-Хатун (Mandukhai Khatun), Ч'єу Тхі Чинь (Triệu Thị Trinh).

Уявлення про медицину відрізняються строгою диференціацією та стратифікацією. На їх основі утворюється парадигма філософії медицини, Н. Іжицька, І. Ковальчук, А. Луценко, В. Матвєєв, О. Морозова, Р. Рупова. Її структура належить до опозиції «східна» / «західна» медицина. Кліше «східна медицина» утворює асоціацію із поняттям «здоров'я», навпаки «західна медицина» із поняттям «хвороба» [9].

Окреме кліше становить концепт «тибетської медицини». Цим уявленням охоплюються медичні практики Індії, Китаю, Монголії, Туви. Застосування цього кліше належить до репрезентацій практик фітотерапії та методів традиційної (народної) медицини. Також застосування кліше тибетської медицини включає *квасилінгвістичну* складову. Вона складається із констатації лексичних особливостей та особливої значущості мови у підтримці здоров'я людини, що призводить в окремих випадках до непередбачуваних наслідків. Наприклад, твердження про те, що «Ще китайські цілителі стверджували: язик – друге серце людини. Індійська та тибетська медицина довела: цукровий діабет не що інше, як проблема кривомовності. Спеціалісти радять діабетикам-українцям слухати українську мову із диктофона». Не менш важливо, що альтернативні практики лікування включаються авторами в контекст становлення інституту демократичної громадянськості в Україні [11].

Загальні висновки та напрямки подальших дискусій щодо ефективності нетехнологічних факторів крос-культурних комунікацій, на нашу думку стосуються проблем ідеології діалогу культур, міжкультурного діалогу. Плідність їх обговорення сприяє подоланню стереотипного бачення міжкультурної взаємодії та спілкування, обмежених парадигмою «Свій / Чужий».

Ідеологія діалогу культур, вироблена в умовах розподілу світу на три табори не відповідає новим умовам, що склалися в глобальному масштабі. Розвивати діалог культур з огляду на стереотипи та есенціалістське бачення відношень між різними регіонами глобального світу має непередбачувані наслідки. Есенціалізм не передбачає та не потребує діалогу, оскільки він здатен все пояснити, у тому числі, чому світ має чотири частини, хоча планета не має кутів. Зазначимо, що стан діалогу в крос-культурних комунікаціях починається обговоренням відмінностей та з'ясуванням їх впливу для спільної справи та взаємодії. Іншої можливості для встановлення особистісного зв'язку в процесі спілкування, крім «зламу» стереотипів і табу, немає.

Міжкультурний діалог: взаємодія чи запозичення? Це питання здається, на наш погляд, визначальним для

обґрунтування питання ефективності крос-культурних комунікацій. Найбільш важливі, на нашу думку, соціальні технології поширити в світі не вдалось. Як засвідчує соціальна інженерія використання соціальних технологій залежало від регіонального виміру. Історію людства можна розглянути як історію творення кордонів. Штучно зведені кордони, «стіни» завжди відгравали особливу роль в формуванні не тільки замкненого кола, а й в мобілізації ресурсів спільноти. В фізичному світі такими кордонами були стіни. Окремі набули символічного значення: Велика китайська стіна, стіни Константинополя, Берлінська стіна.

Технологічне потрактування крос-культурних комунікацій у вітчизняній соціально-філософській рефлексії відображає той факт, що під технологією в першу чергу розуміється освітня діяльність. І це зумовлено дискурсивною практикою, яка ґрунтується на ототожненні освітньої діяльності та технологій. В свою чергу таке бачення віддзеркалює скоріше стан незавершеного реформування вітчизняної освіти. І зміни у технологіях навчання відображають одну із доміант риторики реформування, що утвердилася у культурному та соціальному полі.

Із того, що одна й та сама технологія може бути застосована в різних суспільствах не слідує потреба в крос-культурній комунікації. Їх можливість обмежується не тільки технологічними, а антропологічними факторами. І географічний вимір ідентичностей в крос-культурних комунікаціях обмежує відмінності парадигмою «Свого / Чужого».

1. Барт Р. S/Z / Р. Барт ; пер. с фр. Г. К. Косикова, В. П. Мурат ; под ред. Г. К. Косикова. – 3-е изд. – Москва : Академический проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
2. «Белая книга» по межкультурному диалогу: «Жить вместе в равном достоинстве»: утверждена министрами иностранных дел стран-членов Совета Европы на 118-й сессии Комитета министров, Страсбург, 7 мая 2008 г. / Совет Европы, Комитет министров. – Страсбург, 2009. – 73 с.
3. Буряк О. Крос-культурна комунікація як наслідок глобалізаційних крос-культурних контактів / О. Буряк // Грані : науково-теорет. і громадсько-політ. альм. – 2012. – № 5. – С. 119–122.

4. Васильєва Л. А. Глобалізаційні проблеми як крос-культурна діалогіка сучасного інформаційного простору / Л. А. Васильєва // Гілея: Науковий вісник : зб. наук. пр. – Київ, 2015. – Вип. 92. – С. 188–190.
5. Восток – дело тонкое [Электронный ресурс] // Академик. Словари и энциклопедии на Академике. Справочник по фразеологии. – Режим доступа: http://frazeeolog_ru.academic.ru/72/
6. Гудмен Н. Факт, фантазия и предсказание. Способы создания миров. Статьи / Н. Гудмен; пер. с англ. А. Никифорова, Е. Ледникова, М. Лебедева, Т. Дмитриева. – Москва : Идея-Пресс : Логос : Праксис, 2001. – 376 с.
7. Гуревич П. Основы философии : учебное пособие / П. Гуревич. – Москва : Проспект, 2013. – 946 с.
8. Киплинг Р. Баллада о Востоке и Западе / Р. Киплинг; пер. Е. Полонской. – Москва : Азбука-классика, 2008. – 301 с.
9. Матвеев В. О. Компаративно-філософський аналіз підходів східної та західної медицини до проблеми здоров'я людини / В. О. Матвеев // Гілея: Науковий вісник : зб. наук. пр. – Київ, 2014. – Вип. 82. – С. 351–355.
10. Слететь [Электронный ресурс] // Русская литература и фольклор: Фундаментальная электронная библиотека. – Режим доступа: <http://feb-web.ru/feb/mas/mas-abc/18/ma413702.htm>
11. Ярошенко В. М. Мовно-політичний компонент становлення інституту демократичної громадянськості в Україні / В. М. Ярошенко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Серія : Політологія. – 2012. – Т. 204, вип. 192. – С. 87–93.
12. Kipling R. The Ballad of East and West [Electronic resource] / R. Kipling // A Victorian Anthology, 1837–1395 / ed. E. C. Stedman. – Mode of access: <http://www.bartleby.com/246/1129.html>
13. Tannen D. Cross-Cultural Communication [Electronic resource] / D. Tannen // Education Resources Information Centre. – Mode of access: <http://eric.ed.gov/?id=ED253061>

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТУРИЗМУ,
ЕКОНОМІКИ І ПРАВА**

НАУКОВІ ЗАПИСКИ КУТЕП

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 20

(Серія: філософські науки)

КИЇВ – 2015

**Збірник наукових праць засновано 2001 року
Фахове видання з філософських наук затверджено постановою
Президії ВАК України від 1 липня 2010 р. № 1–05/5**

Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. / Гол. ред. В.С. Пазенок. – К.: КУТЕП, 2015. – Випуск 20. – 388 с.

Друкується за постановою Вченої ради Київського університету туризму, економіки і права (протокол № 1 від 28 жовтня 2015 р.).

Київський університет туризму, економіки і права «КУТЕП» – член Ділової Ради Всесвітньої туристської організації спеціалізованої установи ООН (UNWTO) – представляє двадцятий випуск наукових записок.

Збірник містить наукові статті, які відповідають переліку спеціальностей з філософських наук (наказ ВАК України від 23.06.2005 р. №377):

09.00.01 – онтологія, гносеологія, феноменологія

09.00.02 – діалектика і методологія пізнання

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури

26.00.01 – теорія та історія культури

09.00.05 – історія філософії

09.00.06 – логіка

09.00.07 – етика

09.00.08 – естетика

09.00.09 – філософія науки

09.00.10 – філософія освіти

09.00.11 – релігієзнавство

12.00.12 – філософія права

Рекомендовано для студентів, магістрів, аспірантів, викладачів, фахівців та всіх, хто цікавиться філософією та філософськими проблемами в сфері туризму.

ЗМІСТ

1. **Владимиренко В. Є., Турпак Н. В.** **9**
Світоглядні засади становлення української ноосферної думки
2. **Кравченко О. П.** **22**
Людина у світоглядній системі українського бароко
3. **Маслікова І. І.** **33**
Етичні концепції благополуччя: теоретична обґрунтованість та практична спроможність
4. **Орденів С. С.** **44**
Специфіка глобалізаційних векторів цивілізаційного розвитку на рубежі ХХ та ХХІ століть
5. **Харченко Л. М.** **60**
Філософський аналіз пізнання: становлення та закономірності розвитку
6. **Рибщун О. В.** **71**
Українська академічна соціологія у другій половині 70-х рр. ХХ ст.
7. **Бондар Т. І., Самборська Д. Р.** **84**
Суспільна свідомість в умовах зміни ціннісних парадигм
8. **Терновий П. О.** **95**
Homo virtualis як соціокультурний феномен
9. **Куляєв М. В.** **102**
Громадянське суспільство і держава: контури взаємовідносин

10. **Слюсаренко П. М.** 110
Армія УНР на завершальному етапі Російсько-польської війни 1920 року: листопадові бої на Поділлі
11. **Корнілова В. В.** 125
Становлення культури безпеки як невід’ємна складова євроатлантичної інтеграції України
12. **Волинець В. В.** 132
Правові теорії Г. Єллінека та Л. Дюгі: теоретичний розвиток вчення про функції держави
13. **Бондар Т. І.** 148
Формування переконань засобами художнього тексту
14. **Березенко В. В.** 158
Проблеми визначення правового статусу державного кордону України
15. **Бондаренко А. Ю.** 168
Конституційно-правове регулювання міграційних процесів в Україні
16. **Влащенко С. С.** 180
Конституційне право особи на доступ до публічної інформації
17. **Нежива О. М.** 189
Державна освітня політика України: пріоритети та принципи
18. **Муковський І. Т., Тищенко С. В.** 200
Міжнародна інтеграція та її регіональні варіанти

19. **Скрипник М. І.** 222
Структурування змісту підготовки науково-педагогічних працівників у системі післядипломної освіти
20. **Будя О. П., Шкабура Ю. А.** 236
Інформаційно-технологічні зв'язки та безпека даних в туризмі
21. **Красіков М. С.** 256
Цифровий розрив як фактор мережевого суспільства
22. **Щербакова Ю. Е.** 269
Проблема мобінгу та булінгу в системі управління персоналом
23. **Скопень М. М.** 277
Особливості автоматизації готельного бізнесу в Україні
24. **Янковський С. В.** 290
Географічний вимір ідентичностей в крос-культурних комунікаціях
25. **Свистун В. В.** 303
Музичний авангард: пошук нової виразності
26. **Міхо О. І.** 317
Гейміфікація: феномен гри в освіті
27. **Корнілова Н. В.** 329
Основні тенденції розвитку туризму в Україні в кризовий період

28.	Смирнов І. Г.	340
	Інтим-туризм в радянські часи: особливості та проблеми	
29.	Гордиенко С. И.	356
	Базовые принципы и правила выживания	
30.	Пінчук Є. А.	365
	Біосоціальні засади можливостей самореалізації людини у спорті	
	<i>Відомості про авторів</i>	384